

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Briefing Paper 5/2011

Střední Evropa a USA: opuštěna nejvěrnějším spojencem?
Červenec 2011

Střední Evropa a USA: opuštěna nejvěrnějším spojencem?

—

Jiří Skoupý *Červenec 2011*

Střední Evropa a USA: opuštěna nejvěrnějším spojencem?

Pro transatlantické vztahy zemí Visegrádské skupiny znamenal nástup administrativy prezidenta Obamy důležitý moment. Záhy po něm začalo totiž ve středoevropském prostoru převládat přesvědčení, že Spojené státy ztrácejí svůj zájem o region střední Evropy (a potažmo celý evropský kontinent), což by mohlo mít negativní implikace především v bezpečnostní oblasti. Tento narativ je do značné míry reakcí na dva související zahraničněpolitické kroky Obamovy administrativy – snahu o resetování amerických vztahů s Ruskem a přehodnocení programu protiraketové obrany, který původně počítal s vybudováním amerických vojenských zařízení v České republice a Polsku. Průvodním jevem je středoevropská nespokojenost s americkou zahraniční politikou vůči regionu.

Následující analýza si klade za cíl najít příčiny tohoto relativně neutěšeného stavu a navrhnout konstruktivní výhled do budoucna. První část je proto věnována klíčovým faktorům, které hrály roli při konstrukci narativu amerického „stažení“ a „nezájmu“ o střední Evropu. Druhá část potom identifikuje prostor pro realističtější přístup ze strany střední Evropy ke vztahům s USA. Zde je třeba mít na paměti, že intenzita zkoumaného narativu v jednotlivých zemích V4 je odlišná. Zatímco Česká republika a Polsko mají i díky své účasti na projektu protiraketové obrany s USA o poznání intenzivnější vztahy, míra orientace Slovenska na Spojené státy závisí do značné míry na složení vlády a Maďarsko věnuje v posledních letech stále více pozornosti domácím otázkám. Základní principy a příčiny zkoumaného narativu jsou však platné pro všechny čtyři země.

Zrazené spojení nebo návrat k normalitě?

Prvním zdrojem středoevropské nespokojenosti je fakt, že tento region byl po dvě desetiletí zvyklý na zvýšenou pozornost ze strany Spojených států, což vyvolalo jistou dávku iluzorního pocitu výjimečnosti. Po pádu komunismu byly středoevropské země prioritou americké zahraniční politiky vzhledem ke své transformaci v demokratické systémy a tržní ekonomiky. Americké vládní i nevládní agentury byly v pozici, kde mohly nabídnout značnou technickou i materiální pomoc. S tím souvisí i rozšíření NATO, které bylo jednou z priorit Clintonovy administrativy, což zaručilo střední Evropě konstantní přísun americké pozornosti. Za vlády prezidenta Bushe byla potom střední Evropa především spolehlivým americkým spojencem ve válkách v Iráku i Afghánistánu - v případě Iráku i za cenu poškození vztahů s některými evropskými spojenci partnery. Na oplátku se regionu dostalo relativně privilegovaného postavení v americké diplomacii, které ovšem neodpovídalo významu regionu, ale bylo spíše odměnou za solidaritu ve válce proti terorismu. Změna v přístupu, iniciovaná Obamovou administrativou, tak ve skutečnosti odráží skutečnou (to jest limitovanou) důležitost střední Evropy, což nutně znamená sestup v pomyslné hierarchii americké diplomacie. Jakkoliv je tento vývoj logický, pro střední Evropu se ukázal být velmi traumatický, jak bylo vidět na některých reakcích ohledně protiraketového štítu, které neváhaly použít analogie mnichovské zraedy.

Druhým, velmi pochopitelným zdrojem středoevropských obav, je asertivní ruská zahraniční politika. Rusko zejména ve druhé polovině minulého desetiletí dalo jasně najevo, že má zájem na tom zvrátit alespoň část geopolitických ztrát souvisejících s rozpadem Sovětského svazu, a vyvinulo značný tlak na vágně definovanou oblast svého „blízkého pohraničí.“ Tento tlak se projevil nejrůznějšími kanály, od velmi asertivní rétoriky ohledně ruských sfér vlivu po diplomatický tlak a použití energetiky jako politického nástroje až po přímé použití vojenských sil. Ve světle tohoto vývoje je logické, že střední Evropa přistupuje k Rusku s velkou obezřetností. Do této situace vstoupila Obamova administrativa se svou iniciativou ‚resetování‘ vzájemných vztahů a se snahou identifikovat oblasti možné spolupráce mezi USA a Ruskem. Ve střední Evropě byl ovšem tento plán přijat perspektivou hry s nulovým součtem, tj. s přesvědčením, že sblížení mezi USA a Ruskem může nastat pouze na úkor středoevropských zájmů. Emotivní reakce, které hodnotily přehodnocení protiraketového systému jakožto zaprodání Rusku, tento úhel pohledu potvrzují.

Toto vnímání americké zahraniční politiky naneštěstí ignoruje pokrok v oblasti regionální bezpečnosti, k němuž za prezidenta Obamy došlo. Díky americké iniciativě disponuje dnes Severoatlantická aliance kontingenčními plány pro případ napadení zemí bývalého východního bloku. Četnost aliančních cvičení v regionu a kontakty mezi regionem a USA na profesionální vojenské úrovni jsou na vzestupu. I přes přehodnocení protiraketových plánů Spojené státy dostaly svému závazku umístit baterii střel Patriot na polském území. Prisma nulového součtu navíc v podstatě poněkud kontraintuitivně argumentuje, že snížení napětí mezi USA (hlavním garantem regionální bezpečnosti) a Ruskem (hlavním zdrojem napětí) není ve středoevropském zájmu. Proti tomu lze namítnout, že celý ‚reset‘ je pouze kosmetickou korekcí předchozí politiky bez konkrétních výsledků, navíc je třeba mít na paměti, že vzrůstající ruská asertivita byla přinejmenším zčásti podmíněna zásadním zhoršením vztahů USA-Rusko za prezidenta Bushe, což se Obamova politika snaží zvrátit.

Třetím zdrojem středoevropského rozčarování z americké zahraniční politiky je frustrace z dění na evropské úrovni. I přes určitý vývoj v oblasti Společné zahraniční a bezpečnostní politiky zůstává Evropská unie do velké míry neschopna zaujmout společné stanovisko a postup vůči konkrétním politickým otázkám. Ze středoevropského pohledu je to dobře patrné právě na příkladu Ruska, kdy starší členské země dávají přednost zapojení Ruska do celé řady diskusních a politických platforem, zatímco jejich novější kolegové sledují hlavně cíl brzdit ruský vzestup (toto rozdělení samozřejmě není absolutní, existují výjimky jako například Spojené království, které mají podstatně skeptičtější přístup vůči Rusku). Některé významné členské státy, zejména Francie, Německo a Itálie, navíc sabotují snahu tvořit společnou evropskou politiku vůči Rusku a preferují bilaterální vztahy s Moskvou, což Rusku umožňuje praktikovat taktiku „rozděl a panuj“ a izolovat střední a východní Evropu od jejich západních partnerů. Ilustrativními příklady jsou západoevropská účast na energetických projektech Nord Stream a South Stream, případně poněkud vlažná podpora evropskému projektu Nabucco. Důsledkem této frustrace je středoevropské vnímání Spojených států jakožto v podstatě jediného spojence schopného podporovat regionální zájmy. To s sebou ovšem přináší nerealistická očekávání od americké diplomacie, zvláště pokud si uvědomíme omezený americký vliv v oblasti evropské společné politiky.

Nová vize transatlantického partnerství: více středoevropské iniciativy

Narativ „opuštění“ střední Evropy Spojenými státy naplno odhalil některé dlouhodobě nezdravé elementy v transatlantických vztazích tohoto regionu, z nichž nejvýznamnější jsou víra ve vlastní výjimečnost a vypěstovaná kultura závislosti na USA. Cesta kupředu spočívá pro střední Evropu v realističtějším pohledu na své transatlantické vztahy. Je třeba, aby středoevropské země uznaly, že strategické priority Spojených států leží (a do budoucna se budou stále více nacházet) mimo evropský kontinent a že předchozí dvě dekády americké pozornosti byly anomálií, kterou Obama administrativa zmírnila. Střední Evropa si musí uvědomit, že odpovědnost za obsah vztahů s USA nese primárně ona sama, a opustit reaktivní postoj, který pouze čekal na náměty, co Spojené státy (a potažmo jiní partneři) mohou učinit pro střední Evropu, a na opakovaná ujištění, jak velmi USA na střední Evropě záleží.

Nalezení témat pro transatlantické vztahy přitom není neřešitelný oříšek, neboť středoevropské a americké zájmy se velmi často překrývají, např. v oblasti podpory demokracie v postsovětském prostoru nebo v evropské energetické bezpečnosti. Navíc u celé řady otázek projevila střední Evropa ochotu vést, což je kvitováno ze strany USA, které jsou ochotny přenechat management neprioritních projektů svým partnerům. Dobrým příkladem budoucí spolupráce může být Východní partnerství, které již nyní požívá větší podporu ve Washingtonu než v mnoha západoevropských hlavních městech.

Střední Evropa by měla rovněž přijmout konstruktivnější přístup k Rusku a podpořit americké snahy o reset. Středoevropský region tím těžko může něco ztratit, neboť USA daly jak na rétorické tak na konkrétní úrovni jasně najevo, že snahy o angažování Ruska v platformách pro mezinárodní spolupráci nijak nemění ani kvalitu vztahů mezi Spojenými státy a střední Evropou, ani garance z nich plynoucí. Jasnou výhodou otevřenějšího přístupu k Rusku je eliminace nálepky instinktivních „rusofobů“, která by mohla střední Evropu uvrhnout do zahraničněpolitické izolace jak v dialogu mezi EU a USA, tak v rámci EU samotné.

Střední Evropa má samozřejmě právo vyjádřit své obavy z probíhajících změn v americké zahraniční politice. Narativ „opuštění“ ze strany USA je ovšem poněkud přehnanou reakcí, která ve svém důsledku působí střední Evropě více škod než užitku. Namísto něj by středoevropský region měl stávající situaci využít ke kalibrování svých transatlantických vztahů tak, aby přesněji odrážely geopolitickou realitu a byly vyváženějším vztahem mezi dvěma partnery, kteří si navzájem mají co nabídnout.

Zdroje

CHARAP, Samuel (2010): The United States' Role in European Security Under the Obama Administration. Center for American Progress, November 16, 2010.

GATI, Charles (2008): Faded Romance: How Mitteleuropa Fell Out of Love with America. The American Interest, Vol. 4, No. 2, pp. 35 – 44.

HILL, Christopher and SMITH, Michael (eds) (2011): International Relations and the

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Briefing Paper 5/2011

Střední Evropa a USA: opuštěna nejvěrnějším spojencem?

—
Červenec 2011

European Union. Oxford: Oxford University Press.

KRASTEV, Ivan and LEONARD, Mark (2010). The Spectre of Multipolar Europe. ECFR Paper, October 2010.

KRASTEV, Ivan and TCHERNEVA, Vessela (2009): Obama's First Year. Center for European Policy Analysis, December 2, 2009.

LEONARD, Mark and POPESCU, Nicu (2007): A Power Audit of EU-Russia Relations. European Council on Foreign Relations, November 2007.

MICHTA, Andrew A. (2006): The Limits of Alliance: The United States, NATO and the EU in North and Central Europe. Oxford: Rowman & Littlefield.

NIBLETT, Robin (ed.) (2010): America and a Changed World: A Question of Leadership. Chichester: Wiley and Sons.

SHAPIRO, Jeremy and WHITNEY, Nick (2009). Towards a Post-American Europe: A Power Audit of EU-US Relations. ECFR Paper, November 2009.

SMITH, Keith C. (2010): Russia-Europe Energy Relations: Implications for U.S. Policy. Center for Strategic & International Studies, February 26, 2010.

TOJE, Asle (2010): The European Union as a Small Power: After the Post-Cold War. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

VALASEK, Tomas (2010): Central Europe and Obama: Is the 'Special Relationship' Over? Center for European Policy Analysis, December 3, 2010.